

ХОМЕР

ИЛИЈАДА И ОДИСЕЈА

Рат, срџба, љубав и повратак

Тежиште: 1. и 6. певање „Илијаде“ • 23. певање
„Одисеје“

Хомерски јунак између славе и дома

Хомер и свет епа

- „Илијада“ и „Одисеја“ стоје на почетку европске књижевности и обликују представу о јунаку, части, судбини и дому.
- Епови су **настали из дуге усмене традиције**; песник се ослања на формуле, сталне епитете, понављања и типичне сцене.
- **Богови непрестано улазе у људски свет, али јунаци ипак морају сами да донесу одлуке и сносе последице.**

Старогрчка књижевност: место Хомера

- Док се хебрејска књижевност развијала под утицајем сумерско-вавилонске културе, **старогрчка књижевност била је аутентична, самостална и имала је снажан утицај на римску и све будуће европске књижевности.**
- Старогрчка књижевност представља **један од најзначајнијих темеља европске књижевности и културе.**
- Развила се из **усменог стваралаштва, митова, религијских обреда и песама које су се изводиле пред заједницом.** У њој су обликоване основне књижевне врсте — **еп, лирска песма, трагедија и комедија** — као и теме и типови јунака који ће вековима бити присутни у европској уметности.
- „Илијада“ и „Одисеја“ су истовремено завршетак дуге усмене традиције и темељ европске књижевне баштине.

Хомер и хомерско питање

- Традиција Хомера представља као **слепог песника из VIII века пре нове ере**, али поуздани биографски подаци нису сачувани. „Хомерско питање“ обухвата недоумице: да ли је Хомер историјска личност, да ли је један песник обликовао оба епа и како је усмена грађа добила коначан облик.
- Према једном схватању, **Хомер је био јединствени песник** који је обликовао оба епа. Према другом, „Илијада“ и „Одисеја“ настале су **спајањем бројних песама** које су вековима стварали и преносили различити аеди. Данас се најчешће сматра да су **епови настали из усмене традиције**, али да им је један велики песник, или мањи број песника, дао уметнички и композициони коначан облик.

Митски узрок Тројанског рата

- На свадбу Пелеја и Тетиде није позвана Ерида, богиња неслоге; она баца златну јабуку „најлепшој“.
- **Хера, Атена и Афродита** траже да Парис пресуди којој припада јабука.
- Афродита му обећава љубав најлепше жене — Јелене, супруге спартанског краља Менелаја.
- У различитим верзијама мита Јелена је или заведена или отета, али у оба случаја њен одлазак представља непосредан повод за рат.
- **Менелај** затим тражи помоћ од свог брата **Агамемнона**, владара Микене, који окупља грчке владаре и организује војни поход против Троје. Агамемнон преузима улогу врховног заповедника грчке војске, док Менелај учествује у рату са циљем да поврати Јелену и очува своју част.

Хексаметар, аеди и усмено певање

Хомерови епови испевани су у **дактилском хексаметру** — стиху од шест метричких стопа.

Антички метар почива на смењивању дугих и кратких слогова, а основна стопа је дактил, који се састоји од једног дугог и два кратка слога

- ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪ ∪ / - ∪

Аеди су песници-певачи који су епске песме стварали и изводили уз жичани инструмент.

Стални епитети и формуле — „брзоноги Ахилеј“, „сјајношлеми Хектор“, „ружопрста Зора“ — помажу памћењу и ритму.

Хомерски еп

- Епски песник почиње **инвокацијом** — обраћањем Музи која треба да подари знање и песнички глас.
- Радња често почиње **in medias res**: у средишту већ започетих догађаја, док се прошлост допуњава накнадним казивањем.
- Стални епитети („брзоноги“, „сјајношлеми“, „многоумни“) нису само украси — они издвајају суштинску особину јунака.
- Хомерска поређења шире тренутак радње у читаву слику природе, рада, породице или свакодневног живота.

ИЛИЈАДА

Еп о Ахилејевој срџби — али и о цени
рата за човека

Шта је у средишту „Илијаде“?

- Еп има **24 певања**, означена словима грчког алфабета. Подела на 24 певања није Хомерова, већ је установљена у хеленистичком добу и везује се за рад александријских филолога
- Садржи **15.693 стиха**, испевана у дактилском хексаметру.
- Радња обухвата **кратак период у десетој години рата (око 50 дана)** и организована је око једног пресудног мотива — Ахилејеве срџбе.
- Назив потиче од речи **Илиј**, другог назива за град Троју, па Илијада значи „песма о Илију“, односно „песма о Троји“.
- Пад Троје не видимо; судбина града најављује се кроз предосећања, пророчанства и трагичну иронију. У Илијади нема приче о Тројанском коњу — она припада ширем кругу митова о Тројанском рату.

Ликови који носе еп

- **Ахилеј** — најбољи ахајски ратник; његов осећај части претвара личну увреду у колективну катастрофу.
- **Агамемнон** — врховни вођа Ахајаца; брани власт и престиж, чак и кад тиме угрожава војску.
- **Хектор** — највећи тројански јунак; ратник, син, муж и отац — јунак дужности.
- **Андромаха** — глас породице и цивилног страдања; у њој рат добија лично, интимно лице.
- **Пријам** — стари краљ који ће у завршници епа превазићи мржњу молећи Ахилеја за тело свога сина.

Четири композиционе целине „Илијаде“

Цео еп у једном погледу

1 СРЏБА И ПОВЛАЧЕЊЕ

Сукоб Ахилеја и Агамемнона → Ахилеј напушта борбу.

2 ПОРАЗИ АХАЈАЦА

Без најбољег ратника, Тројанци напредују под Хекторовим вођством.

3 ПАТРОКЛО И ПОВРАТАК

Патроклова смрт преображава Ахилејев гнев и враћа га у борбу.

4 ХЕКТОР И ПРИЈАМ

Освета достиже врхунац, а затим уступа место саосећању и сахрани.

1. ПЕВАЊЕ

Инвокација, куга, сукоб Ахилеја и
Агамемнона — рађање срџбе

Како почиње криза (1. певање)

- Током једног од похода Грци су заробили две девојке: **Хрисеиду**, која је као ратни плен припала Агамемнону, и **Брисеиду**, која је припала Ахилеју.
 - Свештеник бога Аплона, Хрис, долази у ахајски логор да откупи кћер Хрисеиду, али га Агамемнон понижава и одбија.
 - Хрис се обраћа Аполону; бог шаље кугу на ахајску војску.
 - После девет дана страдања, десетог дана Ахилеј сазива скупштину.
 - Пророк Калхант открива узрок гнева божанства: **Агамемнон мора да врати Хрисеиду.**
 - Агамемнон пристаје, али тражи нову награду — и **одлучује да узме Брисеиду од Ахилеја.**
 - Ахилеј вређа Агамемнона и најављује да се више неће борити за Ахајце. Од тог тренутка он се повлачи из борбе.
-

Инвокација: песма почиње срџбом

Почетак епа

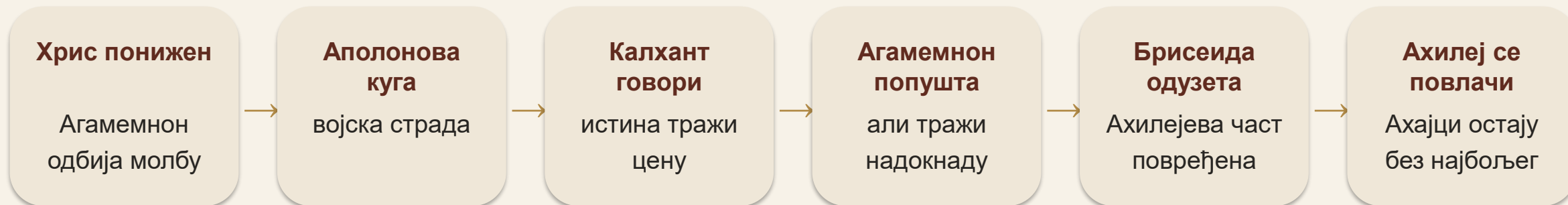
Песник позива богињу да пева о погубној **срџби** **Пелејевог сина Ахилеја** — срџби која је Ахајцима донела безбројне несреће.

Одмах су дате три кључне ствари: тема, последица и везу са боговима

- тема: Ахилејева срџба
- последица: страдање многих
- виша перспектива: догађаји се уклапају у Зевсову вољу / план

Прва реч епа није „Троја“, „рат“ ни „Ахилеј“ — него **СРЏБА**.

Ланац узрока: како једна увреда постаје катастрофа

Хомерова композиција показује како приватни престиж и јавна одговорност постају нераздвојиви.

У 1. певању нема велике битке — али се овде рађа узрок свих наредних пораза Ахајаца.

Ахилеј и Агамемнон: више од свађе око жене

- Агамемнон говори из позиције власти: сматра да његов положај мора бити видљив кроз већу част и награду.
- Ахилеј говори из позиције заслуге: он се бори највише и зато одузимање Брисеиде доживљава као понижење.

Сукоб је више од свађе око жене: Брисеида постаје знак статуса, части и признања.

Агамемнон: Ахилеј

- Он је законити врховни вођа.
- Одбијање Хриса показује недостатак мере и поштовања према светом.
- Када губи Хрисеиду, не пита шта је добро за војску, већ како да сачува лични престиж.
- Узимајући Брисеиду, формално показује моћ — али практично разара јединство Ахајаца.
- Ахилеј је најбољи ратник.
- Када му је част повређена, повлачи се из борбе и свесно допушта да други осете његово одсуство.
- Његова жеља није само „да победи“, него да сви признају колико без њега не могу.

Атина зауставља мач

Када и зашто је дошло до интервенција Атине?

- У тренутку када Ахилеј помишља да убије Агамемнона, Атина га хвата за косу — видљива само њему.
 - Божанска интервенција не брише његов гнев; **она спречава да гнев постане неповратан злочин.**
 - Ахилеј бира да послуша богињу и уместо мача користи реч — тешке увреде и заклетву.
 - Сцена открива важну хомерску идеју: **јунак је под утицајем богова, али ипак делује кроз сопствену одлуку.**
-

Брисеида, повлачење и Тетида

Како се понаша Ахилеј када дођу по Брисеиду? Какав је пред мајком и шта тражи од ње?

- Ахилеј не пружа отпор када гласници долазе по Брисеиду — али се повлачи крај мора и плаче.
 - Пред мајком Тетидом показује лице које ратник иначе скрива: **рањивост, увређеност и потребу за признањем.**
 - Он моли Тетиду да од Зевса издејствује успех Тројанаца, како би Ахајци схватили колико им је потребан.
 - Тако **лична увреда прераста у захтев да заједница страда ради обнове једног угледа.**
 - Од овог тренутка „срџба“ постаје радња епа.
-

6. ПЕВАЊЕ

Хектор и Андромаха: рат на тренутак стаје пред породицом

Пре опроштаја: Хектор улази у Троју

- Шесто певање привремено удаљава поглед са бојног поља и уводи нас у град који војници бране.
 - Хектор сусреће мајку Хекабу, затим Париса и Хелену; рат добија породичну и градску позадину.
 - Тражи Андромаху у дому, али сазнаје да је са дететом и дадиљом отишла на бедеме — уплашена због исхода битке.
 - Сусрет код Скејских врата спаја два света: **дужност ратника и страх породице**.
 - Управо зато је ова сцена једна од најљудскијих у читавом епу.
-

Андромахина молба

- Ахилеј јој је убио оца Еетиона и седморицу браће; мајка јој је такође умрла.
 - Зато Хектор за њу постаје „отац, мајка, брат и муж“ — последња тачка ослонаца.
 - Моли га да не излаже себе непотребној смрти и предлаже место са кога се град може бранити.
 - **Њена логика није кукавичлук: она представља право породице на живот наспрот захтеву јуначке славе. Њена молба је лична и разумљива: она жели да сачува мужа, дете и дом.**
-

Хекторов одговор: дужност и стид

- Хектор зна да ће Троја вероватно пасти; он не живи у илузији сигурне победе.
 - Ипак, не може да остане ван борбе јер би га било срамота пред Тројанцима и Тројанкама.
 - Његова храброст није одсуство страха — већ прихватање дужности упркос страху.
 - Најтеже му није сопствена смрт, него помисао на Андромахино будуће ропство.
 - **Хекторова трагика лежи у томе што јасно види несрећу, али сматра да не може да поступи другачије.**
-

Сцена са Астијанаксом

Зашто се уплашио Хекторов син?

Мали Астијанакс се уплаши очевог блиставог шлема и коњске гриве која се њише над њим.

Хектор и Андромаха се на тренутак насмеју — ретка оаза нежности усред рата.

Хектор скида шлем, ставља га на земљу, узима сина у наручје и моли Зевса да дете буде славније од оца.

У једном покрету **ратник постаје отац**: метал рата мора да буде уклоњен да би дете препознало човека.

Шлем као симбол

Један предмет — два лица Хектора

НА БОЈНОМ ПОЉУ

Шлем означава **ратничку улогу, славу, страх који улива непријатељу** и јавни идентитет Хектора.

ПРЕД ДЕТЕТОМ

Шлем постаје препрека блискости. Када га Хектор скине, ратничка маска се повлачи и он опет постаје **отац**.

Ратници: Ахилеј и Хектор - разлике

За разлику од Ахилеја, он не ратује пре свега ради личне славе, већ ради: Троје, народа, породице, дужности...

Он је свестан опасности, предосећа сопствену погибију и страдање своје породице, али ипак излази на бојно поље.

Главна морална вредност Хекторовог карактера је у томе што он не **ратује** као његови противници из освете, похлепе за пленом већ **ради одбране отаџбине и породице**.

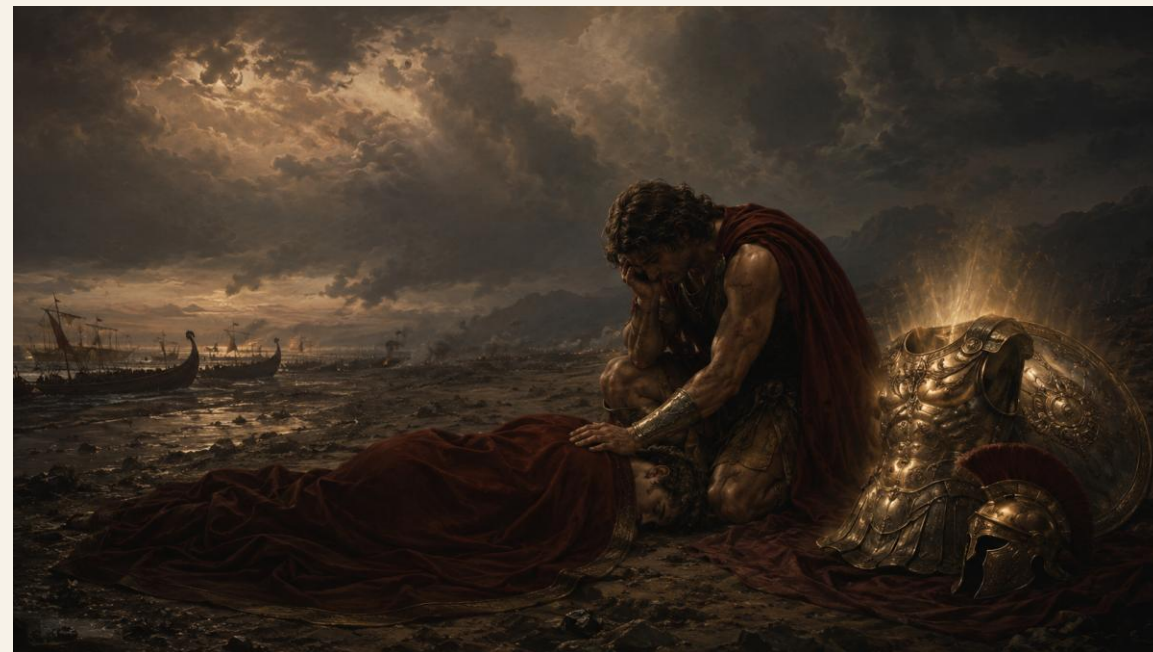
Друга композициона целина завршава се одлуком Патрокла да обуче Ахилејев оклоп и крене у борбу, чиме почиње следећа целина – Патрклова смрт.

Патроклова смрт и Ахилејев повратак

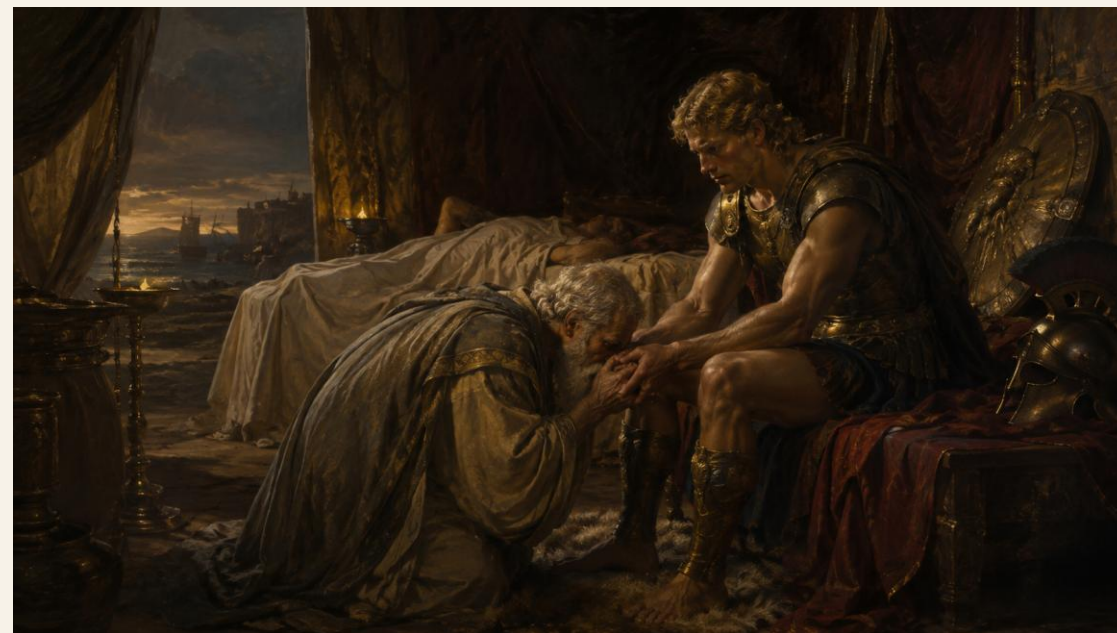
Зашто се Ахилеј враћа у борбу?

- Патрокло, обучен у Ахилејев оклоп, улази у борбу да спасе Ахајце и потискује Тројанце.
- Хектор га убија, а вест о погибији најближег пријатеља потпуно мења Ахилеја.
- **Први гнев — против Агамемнона — потискује нови, још страшнији гнев усмерен на Хектора.**
- Ахилеј се мири са Агамемноном, добија ново оружје које му кује Хефест и враћа се на бојно поље.
- Тако лична увреда уступа место болу, освети и свести да се сопствена судбина приближава.

Крај епа: Хекторова погибија, Пријам и смиривање срџбе

- Ахилеј убија Хектора и у бесу скрнави његово тело — освета достиже крајњу меру.
- Стари Пријам долази у Ахилејев шатор и моли за тело свога сина.
- Подсећајући Ахилеја на његовог оца Пелеја, Пријам у непријатељу буди заједничко искуство губитка.
- Ахилеј плаче са Пријамом, враћа Хекторово тело и омогућава Тројанцима сахрану.
- **Еп се не завршава падом Троје, већ Хекторовом сахраном: срџба се коначно повлачи пред саосећањем.**

Ахилеј и Хектор: два модела јунаштва

АХИЛЕЈ

Покретач

лична част, слава, освета

дужност према Троји и
породици

**Однос према
заједници**

повлачи се када је
увређен

остаје у борби и кад слуги
пораз

**Однос према
рату**

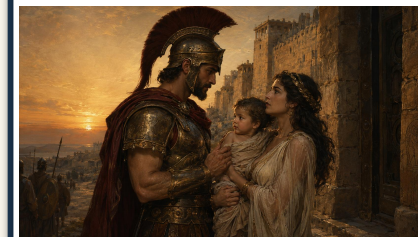
простор славе и
доказивања

тешка обавеза браниоца

**Главна
врлина**

надљудска снага и
неустрашивост

морална храброст и
одговорност

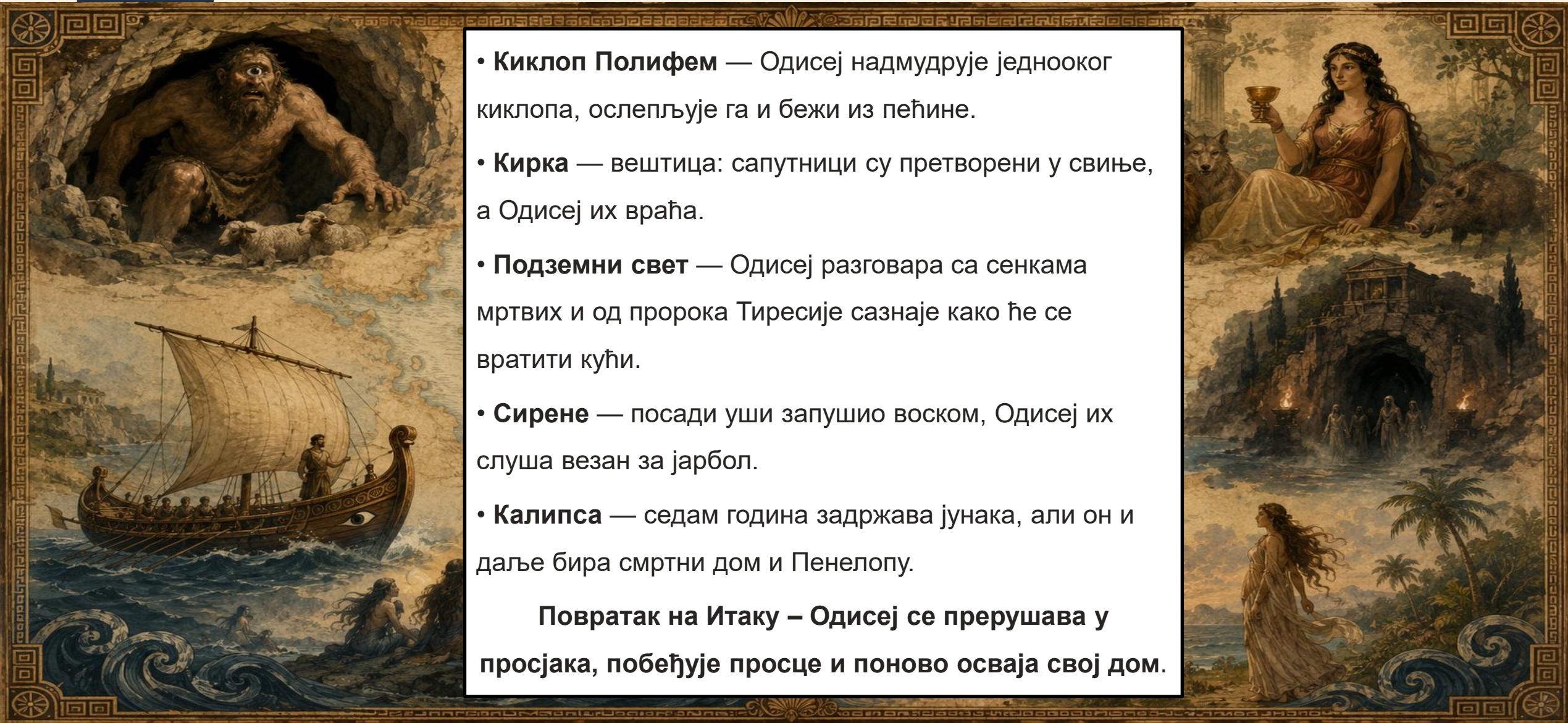
ХЕКТОР

ОДИСЕЈА

Еп о повратку: како човек после рата поново постаје господар свога имена и дома

Најпознатије Одисејеве пустоловине

- **Киклоп Полифем** — Одисеј надмудрује једнооког киклопа, ослепљује га и бежи из пећине.
- **Кирка** — вештица: сапутници су претворени у свиње, а Одисеј их враћа.
- **Подземни свет** — Одисеј разговара са сенкама мртвих и од пророка Тиресије сазнаје како ће се вратити кући.
- **Сирене** — посади уши запушио воском, Одисеј их слуша везан за јарбол.
- **Калипса** — седам година задржава јунака, али он и даље бира смртни дом и Пенелопу.

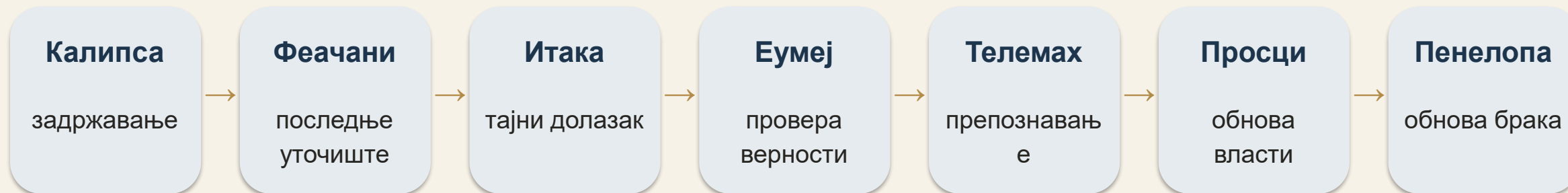
Повратак на Итаку – Одисеј се прерушава у просјака, побеђује просце и поново осваја свој дом.

Шта је у средишту „Одисеје“?

- И „Одисеја“ има **24 певања**, али је њена покретачка сила другачија: **повратак кући**.
- Одисеј није најјачи јунак, већ „многоумни“: **преживљава захваљујући интелигенцији, прилагођавању и стрпљењу**.
- Еп спаја **пустоловину, фантастику, породичну драму и борбу за обнову поретка на Итаци**.
- Повратак није само долазак на острво: Одисеј мора поново да буде препознат као муж, отац, краљ и домаћин.

„Повратак“: пут ка поновном дому

Свака станица враћа Одисеју један део идентитета.

Повратак на Итаку: зашто се Одисеј прерушио?

- **Атина га прерушава у просјака; повратак почиње скривањем, не свечаним уласком.**
 - Он мора да утврди **ко је остао веран, колико је поредак разорен и коме може да верује.**
 - Препознавања се постепено шире: Телемах, Еумеј и Филетије, Еуриклија — а Пенелопа остаје последња и најтежа.
 - У 23. певању тај проблем постаје најинтимнији.
-

Пенелопа пре препознавања

Колико дуго га је чекала? Како одолева просцима? Зашто мора да провери Одисеја да ли је стварно то он?

- **Двадесет година чекања**
 - Она одолева просцима, одлаже избор и штити кућу колико може.
 - Ткање и парање Лаертовог покроба показују исту врсту интелигенције коју има Одисеј — стратегију и одлагање.
 - Пенелопа је окружена лажима, гласинама и могућим преварама; зато не сме лако да поверује.
-

23. ПЕВАЊЕ

Препознавање Одисеја и Пенелопе —
повратак који мора бити доказан

После погибије просаца: зашто Пенелопа не верује одмах?

- **Еуриклија** у радости буди Пенелопу и саопштава да се Одисеј вратио и побио просце.
 - Пенелопа прво помишља да је у питању божанска интервенција, а не стварни повратак мужа.
 - Када га види, дуго посматра и остаје уздржана; **Телемах** јој **пребацује хладноћу**.
 - Њен отпор је разумљив: двадесет година чекања научиле су је да изглед није довољан доказ.
-

Пенелопин тест: „изнесите постељу“

- Пенелопа намерно наређује да се брачна постеља помери из собе.
 - Одисеј бурно реагује: то је немогуће без рушења, јер је постељу сам изградио око живог стабла маслине.
 - Само двоје супружника зна тајну њене израде.
 - Пенелопа тако не тражи спољашњи знак, ожиљак или причу — већ заједничко, интимно знање.
 - Тест постеље је истовремено доказ идентитета и доказ брачне везе.
-

Постеља и маслина: најважнији симбол 23. певања

КОРЕН

брак је укореењен у једном месту и
заједничкој прошлости

НЕПОКРЕТНОСТ

оно истинско не може се
произвољно премештати

ТАЈНА

идентитет се доказује знањем које
деле само супружници

ДОМ

кућа није зид — дом је однос који је
преживео одсуство

Маслина повезује природу, трајност, мир и саму архитектуру брака.

Тренутак препознавања

Пенелопа тада препознаје човека који није само физички исти, већ памти исти дом.

Њено уздржавање се руши и сцена прелази из провере у снажно емоционално препознавање.

Хомер пореди њихов сусрет са спасеним бродоломником који коначно додирује копно.

У којој нашој народној епској песми можемо пронаћи ове мотиве?

„Илијада“ и „Одисеја“: два епа — два питања о човеку

	ИЛИЈАДА	ОДИСЕЈА
ПОКРЕТАЧ	срџба	повратак
ЈУНАЧКИ МОДЕЛ	снага, част, слава	ум, истрајност, препознавање
КЉУЧНИ ПРОСТОР	бојно поље / Троја	море / Итака / дом
КЉУЧНА ЦЕНА	губитак људи и породице	губитак времена и идентитета
ЗАВРШНА ВРЕДНОСТ	саосећање пред смрћу	обнова дома и односа

Од срџбе која разара заједницу до повратка који је поново гради.

ДВА ЕПА — ЈЕДНА ВЕЛИКА ТЕМА

**Шта човек мора да сачува
да би остао човек?**

„Илијада“ показује шта срџба и рат могу
да одузму.

„Одисеја“ показује шта љубав, памћење и
дом могу да сачувају.

